

Overvinn hindringene!

Skritt for å bedre lønns- og arbeidsforhold i den globale sportstøyindustrien

Sammendrag

"Jeg er dødssliten nå... Ingen av oss har hatt tid til å gå på toalettet eller å drikke vann. Vi arbeider uten pause og er alltid redde for ikke å arbeide raskt nok til å levere såler til neste produksjonslinje. Oppsynsmannen presser oss og skjønner på oss hele tiden. Vi er trøtte og skitne. Vi arbeider ustanselig og blir likevel bebreidet av oppsynsmennene." -- Arbeider som produserer New Balance-sko, Dongguan, Kina.

De olympiske leker 2008 i Beijing representerer en gylden anledning for den merkebevisste sportstøyindustrien til å knytte sine produkter til den hyllede olympiske logoen. For en kostbar, men overkommelig sponsoravtale eller lisensavgift, kan et sportstøyselskap knytte sine sportssko og -klær til de høyverdige idealene fair play (ærlig spill), utholdenhet, og viktigst av alt, det å vinne.

Ved å koble sine merkevarer til De olympiske leker, så vel som andre sportsarrangementer som for eksempel Det europeiske fotballforbundets (UEFA) Europacup 2008, håper sportstøyselskapene å nå gull i salg, markedsandeler og merkevarekjennskap. Erfaringer viser at slike sportsarrangement er ekstremt lønnsomme for noen av de store aktørene i denne globale industrien.

Men historien har også en annen side. I forkant av de olympiske sommerlekene i Aten i 2004, brakte "Play Fair at the Olympics"-kampanjen – den største internasjonale arbeiderrettighetsmobiliseringen som noen gang har funnet sted – verdens oppmerksomhet til baksiden av sportstøyindustrien. Kampanjen avdekket de dypt uverdige arbeidsforholdene unge kvinner og menn, og barn – som lager sko, gensere, fotballer og andre produkter i kontraktsfabrikker og hos underkontraktører – lider under, rundt omkring i verden.

Fire år senere med De olympiske leker i Beijing like rundt hjørnet er det på tide å stille spørsmålet: "Hva, hvis noe, har forbedret seg?"

Hva Play Fair-utredere fant

Basert på intervjuer med over 320 sportstøyarbeidere i Kina, India, Thailand og Indonesia, så vel som gjennomgang av selskaps- og industriprofiler, publiserte og upubliserte rapporter, avisartikler, nettsider og fabrikkenes egne annonser, fant Play Fairs utedere ut at omfattende brudd på arbeiderrettigheter fortsatt er normen for arbeidere i sportstøyindustrien.

Til tross for mer enn 15 år med etiske retningslinjer (codes of conduct) hos store sportstøymerker, slik som Adidas, Nike, New Balance, Puma og Reebok, opplever arbeidere som lager disse selskapenes produkter et ekstremt press for å oppfylle produksjonskvoter, svært mye – både udokumentert og ubetalt – overtid, verbal trakassering, trussel mot helse og sikkerhet knyttet til høye produksjonskvoter og eksponering av giftige kjemikalier, samt manglende tilbud av lovbestemte helseforsikringer og andre forsikringer.

Play Fair-kampanjens utredere fant også at lønn til sportstøyarbeidere fortsatt er langt under en lokal levelønn. Selv i tilfeller hvor myndigheter har økt den lovbestemte minstelønnen eller kjøpere fra sportstøyselskaper forsøker å pålegge begrensninger på overtid, fant Play Fairs etterforskere bevis på at arbeidsgivere finner stadig nye måter å lure seg unna sitt ansvar på.

Da for eksempel kinesiske myndigheter økte minstelønnen i Dongguan-provinsen for å veie opp for kraftig stigende inflasjon på basisvarer som mat, fant arbeidsgivere ved mange av skofabrikkene som Play Fair undersøkte, måter å utligne økningen på. Noen arbeidsgivere økte produksjonsmålene, og klarte dermed å redusere eller kutte ut produksjonsbonuser, noe som utgjør en stor del av arbeidernes inntekt. Andre arbeidsgivere satte opp prisen på mat, losji eller andre tjenester. Enkelte av arbeiderne som ble intervjuet mottar nå en lavere inntekt enn før minstelønnen ble hevet.

I noen tilfeller oppdaget Play Fair-utrederne at arbeiderne ikke engang får den lovbestemte minstelønnen til tross for at de arbeidet 12-13 timer om dagen. Det ble dessuten i et antall undersøkte fabrikker påvist arbeidsgivere som forfalsket produksjonsstedets protokoller for å dekke over at arbeidere ble tvunget til å arbeide svært lange arbeidsøkter og i strid med loven, samt at de ikke fikk lovbestemt overtidsbetaling.

Hjemmebaserte arbeidere som syr fotballer i Jalandhar, India, fortalte Play Fairs utrederne at provisjonslønnen har stagnert de siste fem årene, til tross for at den lokale inflasjonsraten det siste året ble anslått til mellom 6,7 % og 10 %. Avhengig av balltype tjener en hjemmebasert håndsyrer mellom 0.35 og 0.88 amerikanske dollar per ball og hun/han syr mellom to og fire baller per dag. Hjemmebaserte arbeidere er stilt overfor en total mangel på sikkerhet med hensyn til inntekt. I måneder med få ordre, ender mange hushold opp med gjeld til pengeutlånere.

"Vi har ingen sparepenger så vi har ingenting igjen ved nødtilfeller", sa en 50-år gammel fotbalsyrer. Hjemmearbeiderne har få, om ingen, sikkerhetsnett. Sykdom eller en ulykke kan lede til en katastrofe. "Jeg har tapt min kones gull som jeg gav som sikkerhet til en pengeutlåner og ikke kunne betale tilbake," sa han. "En gang leide jeg til og med ut min gassylinder, som brukes til matlaging, for å få tak i noen penger fordi min kone ble akutt syk. Situasjonen er lik for oss alle. En av mine venner solgte til og med sitt blod for å få noe ekstra penger når han var i nød."

Tre hindringer å overvinne

Jevnt over i den globale sportstøyindustrien rapporterer arbeidere som produserer sportstøy, sko og fotballer, de samme problemene. Disse problemene er ikke nye. En særegen foretningsmodell, mangel på insentiver, konkurrerende interesser, konstitusjonell treghet og andre faktorer har ofte hemmet selv de beste forsøkene på å løse de særegne problemene i denne industrien.

I stedet for utelukkende å foreta en opprøpning av overgrep, vil denne rapporten også identifisere løsninger på disse vedvarende og problematiske arbeidsforholdene. Rapporten fokuserer på tre sentrale barrierer som, dersom de ikke overkommes, vil redusere industriens mulighet til å nå fremgang på andre områder. Disse er:

1. Mangel på respekt for organisasjonsfrihet og kollektive forhandlinger
2. Usikre ansettelsesforhold forårsaket av fabrikknedleggelse og lignende
3. Misbruk av korttidskontrakter og andre former for usikre ansettelser.

Dersom sportstøyindustrien for alvor mener de vil forandre måten de driver forretninger på haster det å gjennomføre tiltak innenfor disse tre områdene.

1. Organisasjonsfrihet og kollektive forhandlinger

Mangelen på respekt for arbeideres rettigheter til organisasjonsfrihet og kollektive forhandlinger hindrer arbeidernes forsøk på å løse problemer på arbeidsplassen etter hvert som de oppstår, og å forhandle om forbedringer i lønn og arbeidsforhold over lang tid.

Den dominerende holdningen og praksis i denne industrien er ensidig imot utvikling av fagforeninger. Play Fair mener at en mer proaktiv fremgangsmåte er nødvendig for å etablere et positivt (heller enn bare et nøytralt) miljø for fagforeninger. Play Fair anser at selskapene bør anta en positiv holdning til fagforeningsaktiviteter og til arbeidernes organisasjonsvirksomhet.

Denne rapporten dokumenterer betydelige hindringer som arbeidere møter når de forsøker å utøve sin rett til å organisere seg og forhandle kollektivt, inkludert:

- Oppsigelse av fagforeningsledere og støttespillere
- Fabrikklidelse som nekter å anerkjenne og forhandle med fagforeninger
- Nedlegging av, eller reduksjon i ordre til, fabrikker med fagorganiserte
- Flytting av produksjon til områder der retten til organisering er begrenset ved lov
- Selektiv forfremmelse av ansatte og valg av "arbeidskomiteer" uten representativitet.

2. Fabrikknedleggelse

Fabrikknedleggelse som et resultat av industriens omstrukturering de siste årene bidrar til et klima preget av frykt blant arbeidere og leverandører, og nærer opp under myten om at forsøk på å forbedre arbeidsforholdene bare vil føre til at flere mister jobben. Når arbeidere står ovenfor usikkerhet i ansettelsesforholdet er de mindre tilbøyelig til å utfordre en krenkende behandling.

Mens noen få merkesensitive sportstøyselskaper er villige til å diskutere hvordan de negative konsekvensene ved restrukturering og konsolidering kan begrenses til et minimum, avfeier det store flertallet selv en vurdering om de har forpliktelse til å rettfærdiggjøre sine beslutninger ovenfor arbeidere eller samfunn som vil bli påvirket negativt.

Nedleggelse bør kun skje i de tilfeller fabrikken ikke lenger er økonomisk levedyktig og alle andre muligheter til å redde forretningene er uttømt. Dog er det ikke alltid lett å finne ut av hvor ansvaret for økonomiske beslutninger som påvirker levedyktigheten til en spesiell fabrikk ligger.

Leverandører og/eller innkjøpere som bruker flere fabrikker i et eller flere land, velger hvilke fabrikker som mottar hvilke ordre, og påvirker dermed levedyktigheten til andre produksjonssteder. Kjøpere unngår også, enten bevisst eller ved forsømmelse, å støtte fabrikker som har vært mer samarbeidsvillige i forhold til arbeidsstandarder – spesielt de med kollektive avtaler – noe som kan føre til nedleggelse. Fordi vi har å gjøre med en global leverandørkjede, er ikke en snever vurdering av én fabriks lønnsomhet nok til å forsvare nedleggelse. En riktig vurdering av en fabriks økonomiske levedyktighet må også ta høyde for innkjøpernes bestillingsmønster, hvorvidt betalingen er tilstrekkelig for å støtte opp under etterlevelse av arbeiderrettigheter, og morselskapets finanser.

3. Flere usikre ansettelser

Selv om ikke finnes fullstendige globale data for bransjen, har fagforeninger og arbeidsrettighetsorganisasjoner de siste årene rapportert om økende bruk av gjentatte korttidskontrakter og bruk av arbeidskraft fra bemanningsselskaper. Vi dokumenterer noen av disse trendene i denne rapporten.

Det økende omfanget av korttidskontrakter og andre former for usikre ansettelser unndrar arbeiderne deres sosialtrygd og andre lovbestemte rettigheter. De motvirker også fagorganisering og undergraver håndhevelse av arbeiderrettigheter – som svært ofte ikke gjelder for arbeidere med korttidskontrakter.

Problemet er at sportstøyindustrien er "hekta" på fleksibilitet. I den rådende bedriftsmodellen søker forhandlere, merkevareselskaper og multinasjonale leverandører å maksimere sin evne til å veksle mellom stiler og produkter, men også med hensyn til fabrikker og land hvor varene produseres; alt i jakten på den raskeste, mest pålitelige, kvalitetsmessig beste og – selvfølgelig – billigste produksjonen.

Det er derfor ingen overraskelse at sportstøyfabrikker ønsker å gjøre sin arbeidskraft så fleksibel som mulig. Så lenge det globale systemet for produksjon av sportstøy fortsetter å være ustabil vil man etterstrebe å presse risikoen nedover i leverandørkjeden. Det er arbeiderne på bunnen av kjeden, de som ikke kan skyve risikoen videre ned, som bære den tyngste byrden ved systemets mangel på stabilitet.

En fjerde hindring: lave lønninger

Våre undersøkelser indikerer også at til tross for et økende arbeidspress og overdrevet lang arbeidstid, så forblir arbeidernes lønn, i det store og hele, et godt stykke under levelønn. Mens industriledere i noen tilfeller har vært villige til å sikre at arbeidere får lovbestemt minstelønn eller rådende industrilønn, har det fram til dags dato vært gjort veldig lite for å sikre at arbeidernes lønninger er tiltrekkelige til å dekke grunnleggende behov.

På samme måte som arbeiderne i bunnen av leverandørkjeden har blitt tvunget til å bære størstedelen av risikoen knyttet til industriens krav til fleksibilitet, så har arbeiderne også blitt tvunget til å bære kostnadene grunnet forbrukernes krav til lave priser.

Fotball-syere i Pakistan, for eksempel, rapporterer at de mottar mellom 0,57 og 0,65 amerikanske dollar for hver ball de produserer, en lønn som ikke har endret seg på seks år, selv om konsumentprisindeksen økte med 40 % i samme periode. Tekstilarbeidere i Kambodsja tjener i gjennomsnitt mellom 70 og 80 amerikanske dollar i måneden, inkludert overtid og bonuser – ikke nok til å gi en rimelig levestandard for en arbeider med familie. I Bangladesh, hvor massive protester i 2006 førte til en lenge påkrevd økning i minstelønn til 1662,50 Tk (24,30 amerikanske dollar) i måneden, er den reelle verdien (etter inflasjon) av deres månedslønn nå mindre verdt enn det minstelønnen var i 1995. I Tyrkia er den rådende industrilønnen i tekstilsektoren anslått til å være mindre enn halvparten av en levelønn.

Ansvar for å gjennomføre lønnsøkninger i den globale sportstøyiindustriens leverandørkjeder er mer spredt enn det kan være i en nasjonal industri som produserer for innenlandsk forbruk, fordi den globale sportstøyproduksjonen foregår i kontekst som kjennetegnes av:

- Ustabile innkjøpsrelasjoner
- Problemer med å benytte nasjonale lønnsbestemmende mekanismer på grunn av innkjøp og investeringer preget av bevegelighet
- Mangel på respekt for organisasjonsfrihet og kollektive forhandlinger
- Forbrukernes, merkevarerelskapenes og forhandlernes forventning til lave priser.

Derfor må en koordinert innsats til for å øke lønninger i sportstøyiindustrien. Til å begynne med bør den konsentreres rundt de store leverandørene og de relativt stabile fabrikker hvor en rekke kjøpere med et langsiktig forhold til leverandøren og fabrikken sier seg villige til å sette i verk tiltak som sikrer arbeidere en lønn som ligger innenfor anslaget for en levelønn i regionen.

Konkrete tiltak og mål

I denne rapporten presenterer Play Fair fire satsningsområder hvor vi mener viktige forandringer kan oppnås, og som vil åpne industrien for vedvarende forbedringer i arbeidernes rettigheter. For å gripe tak i mangelen på organisasjonsfrihet og retten til kollektive forhandlinger, ustabile ansettelse og effektene av fabrikknedleggelse, og for å øke inntektene til et nivå som vil tilfredstille arbeidernes grunnleggende behov, vil sportstøyselskaper måtte gjennomføre en rekke målbar tiltak i tett samarbeid med flerpartsinitiativ * (multi-stakeholder initiative, MSI), fagforeninger, frivillige organisasjoner og myndigheter.

Et lite utvalg av tiltak og mål som omtales i rapporten:

- Sportstøyselskaper bør kreve at alle leverandører innfører retten til å organisere seg og kommuniserer denne til arbeiderne i form av en skriftlig "organisasjonsrettgaranti". En slik policy bør innføres hos minst 30 % av et selskaps leverandører og hos 100 % av leverandørene før OL i London 2012.
- Før Vancouver 2010 må sportstøyselskaper og forhandlere tilby målbar insentiver til fabrikker som har en kollektivavtale med en uavhengig fagforening. Slike insentiver er:

- Prioritering av ordre til slike fabrikker
  - Langsiktige, stabile leverandørkontrakter
  - Et målbart kollektivavtale-tillegg på enhetspriserne.
- Før OL Vancouver 2010 må sportstøyleverandører sikre at minst 95 % av arbeiderne som er engasjert i selskapets kjernevirksomhet er ansatt i kontrakter uten slutt dato, og at
    - All bruk av midlertidige kontrakter med en fastsatt lengde er et resultat av en tydelig utformet plan som rettferdiggjør bruken av disse
    - Arbeidere med en tidsbestemt kontrakt mottar samme lønn og fordeler som gis til faste ansatte som utfører samme type arbeid
    - Når en korttidsansatt arbeidstaker hyres inn på kontrakt for en bestemt tidsperiode to ganger av samme arbeidsgiver, eller for to år, blir arbeidstaker automatisk fast ansatt ved inngåelse av den tredje kontrakten.
  - Før OL i Vancouver 2010 bør kjøpere offentliggjøre selskapets policy overfor leverandør/selger, ledelse, og/eller avvikling, inkludert en ny prosess for godkjenning av leverandør og å knytte leverandørers arbeid med sosialt ansvar (Corporate Social Responsibility, CSR) til ens valg av innkjøpssted og en strategi for å håndtere effektene i tilfelle tilbaketrekking av ordre. Flerpartsinitiativ bør kreve slike tiltak av sine medlemmer.
  - Før OL i Vancouver 2010 bør kjøpere gjennomføre en uavhengig vurdering av prisene som betales til leverandører i et representativt utvalg av leverandørfabrikker. Dette for å slå fast om prisene er tilstrekkelige for å tillate overholdelse av sentrale arbeiderrettigheter og et lønnsnivå som dekker arbeidernes fundamentale behov.
  - Før OL i Vancouver 2010 bør kjøpere konfidensielt tilby informasjon om enhetsprisen kjøper betaler for produkter til arbeidernes representanter som er engasjert i kollektive forhandlinger med leverandører.
  - Merkevarerelskapene bør forplikte seg til å oppnå levelønn i minst 25 % av leverandørfabrikkene før OL i London 2012, ved å:
    - Samarbeide med andre innkjøpere (eventuelt gjennom et flerpartsinitiativ) for å kunne identifisere leverandører der deltakende innkjøpere kollektivt og regelmessig kontrollerer mer enn 75 % av produksjonen.
    - Tilrettelegge for etablering av en forhandlingsstruktur som muliggjør at fabrikkledelsen og fagforeninger som innlemmer deler av levelønnspraksis i den eksisterende betalingsstrukturen ved disse fabrikkene.
    - Individuelt forhandle med fabrikkledelsen om forhold som er nødvendige for å nå målet om en levelønn som står i proporsjon med hver innkjøpers andel av produksjonen.

Utfordringen

For fire år siden ba Play Fair industrien om å foreta reelle, forbedringer i overholdelse av arbeidsstandarder ved De olympiske leker i Beijing. Med Beijing-lekene bare måneder unna, har fremgangen, på det beste, vært begrenset. Dersom sportstøyiindustrien – kjøpere, leverandører og flerpartsinitiativ som inkluderer disse som medlemmer – behandler forholdene som er skissert i denne rapporten seriøst, så medfører det konkrete tiltak for å oppnå målbare mål.

Play Fair 2008 utfordrer sportstøyiindustrien til å gjennomføre tiltak med spesifikke mål for å sikre at når de neste olympiske leker blir holdt, om to og fire år, så kan arbeidere forvente reelle forbedringer i arbeidsforholdene, heller enn år med mer prat om vage forpliktelser.

